



T A R İ H VESİKALARI

Sayı : 6

Nisan 1942

Cilt: I

MUSTAFA REŞİD PAŞA'NIN PARİS VE LONDRA SEFARETLERİ ESNASINDAKİ SİYASÎ YAZILARI

[Sayı 4, sahife 296. den devam]

X

**Paris canibinde olan Âmedci Reşid Bey kulları tarafından
huruf-ı mahude ile muharrer varid olan tahriratın hallidir [1]**

Mısır bekayasının suret-i afvine dair Atufetlû Rifat Beyefendi [2] bendelerinin vurud eden tahriratı muktezasınca burade Monsieur Désages [3] ile vukubulan mücavebatın tafsîlisi iş'ar olunacağı çend ruz mukaddem mumaillejh bendelerine mersul nemîka-i ubeydanemde tahrir ve tezkâr kılınmıştı. Cereyan eden müzakeratın tafsîlatı şu veçhiledir ki ibtida taraf-ı âcizanemden kelâma âgaz ile Mısır Valisinden matlûb olan bakaya Devlet-i Aliyyenin hukuk-ı sarîha ve varidat-ı mürettebesinden iken Düvel-i Fahîmenin ifadat-ı vakıalarına itibaren ve her vechile def'-i münazaayi iltizamen Mısır valisi Rakka eyaletinden el çekmek ve müteahhid olduğu emval-i mîriyyeyi tediye eylemek şartiyle bakaya-yi mezkûrenin afvi hususuna müsaa-de-i aliyye-i cenab-i tâcîdarî erzan buyurulmuş olduğu bu defa Dersadetten vurud eden tahriratta münderic olup işte Devlet-i Aliyye bu hususta dahi fütüvvet-i seniyyesini izhar buyurmuş ve Devletlû Reşid Paşa Hazretleri uhdesinde bulunan nevâhînin istihsal-i hüsn-i nizamı zımında kuvve-i vâfiye ile Rakka eyaleti civarında bulunarak Eyalet-i merkumenin cebren zabtına muktedir ve Devlet-i Aliyye donanması dahi mutad-ı kadim vec-hile Akdenizde geşt ü gûzar etmek için müteheyhi ve hazır iken bir gûne niza' ve zanniyatı mucib olmamak mutalâasiyle Eyalet-i merkumenin ol suretle zabtı ve Devlet-i Aliyye donanmasının ihracı hususları dahi tecviz buyurulmamış olmağla şimdi Devlet-i Aliyyenin dost-ı ahabbi olan Düvel-i Fahîmeye lâıyk görünen dahi Mehmed Ali'ye taahhudat-ı vakiasını serîan icra ettirmek ve her vechile edebini takındırıp usul-i tâ-

[1] Başvekâlet Arşivi, sandık 153, karton 2, evrak numarası 55. Bu vesikanın şifresi mevcut değildir.

[2] Âmedci vekili bulunmakta olan Sadık Rifat Bey (Paşa).

[3] Vesikada درياس şeklinde yazılmıştır. Bu zat daha evvel Fransa'nın İstanbul sefaretinde memur olarak bulunmuş, 1826 senesinde bir müddet maslahatgüzarlık etmiştir. Reşid Bey (Paşa) Paris'te iken o da Fransa Hariciye Nezareti erkânındandı.

biiyyesine mugayir hareketten men'ü tahzir olunmak suretidir, denildikte mumaiyleh teslim ederek def'-i münazaa zımnında şu bekayanın afvi hususuna müsaade buyurulması tamam hakîmane bir tedbir-i isabetpezir olmuş ve Düvel-i Fahîmenin asayiş-i amme üzerine derkâr olan dikkat ve ihtimamlarına muvafakat buyurulmuş, diyerek birçok sitayişten sonra size bazı dikkat olunacak şeyler söyliyeyim mukaddimesiyle bir iki eski hikâye îrad idüp işte aslından bunun gibi mevadd-ı cüz'îye ve bazı keyfiyyât-ı ağraziyyeden dolayı beyneddüvel azîm muharebeler vukua gelmiş ise de şimdi her tarafta mültezem olan Civilisation usulünden naşi o misillû haletler tecviz olunmıyarak faraza hükümdarandan birisi cüz'î bir sebep ile muharebeye teheyü' gösterse bütün düvel-i Avrupa men' etmek makamında olurlar; bu vechile taraf-ı Devlet-i Aliyyeden bu defa tamam hakîmane ve vakıt politikasına muvafık hareket buyuruldu, demesiyle taraf-ı çakerîden dahi Saltanat-ı Seniyye daima tebaa ve reayasının rahatlarını ve asayiş-i âmmenin muhafazasını iltizam buyurageldiğinden bilâsebep muharebeye hiç bir vakitte teşebbüs buyurmayup lâkin Mehmed Ali Paşa bir hidmetkâr adam iken bu îrad ettiğiniz hikâyate mutabık şeyler andan zuhur etmekte olarak hatta cümleye malûm olduğu üzere evvelki sene hiç sebebi olmıyarak âsiyane hareket ile dürlü şeylerin vukuuna illet-i müstakille olmuştur; ve bu sene dahi taaddiyat-ı vakıası Beriyetüşşam ihtilâline bais olup kendüsüne lâzım olan mutedilâne hareket ile ref'-i ihtilâle sa'yetmek ve vuku-ı hali Devlet-i Aliyyeye lisan-ı edeb ile ifade eylemek icabederken nasıl yolsuz hareket ve davalara teşebbüs eylediği bitâne-i ahvalini evvelki den ziyade ilân ve izhar eylemiştir. Hal böyle olunca yani Mehmed Ali Paşa bir taraftan daire-i edebi tecavüz ile bir canibden dahi memalik ve ahalinin ifsadına ve dürlü uygunsuz şeylere çalışıkça devam-ı asayiş nasıl mümkün olur bilemem, denildikte Mehmed Ali Paşa'nın mukaddem ve muahhar vukubulan şeylerde yolsuz harekâtını kendüsü dahi itiraf ve tasdik ederek bu esnada burada bulunduğunuz pek isabet oldu; zira Fransa devleti Devlet-i Aliyyeye daima dostluk etmek niyetinde ise de şimdiye kadar Saltanat-ı Seniyyenin menviyyat-ı hakikiyyesini ifade edecek Fransa devleti nezdinde bir memuru bulunmayup bir taraftan dahi Devlet-i Aliyye muhalifleri taraflarından fesad-âmiz şeyler ilka olunmuş olduğundan Fransa dahi ne yapacağını bilmiyerek zarurî bazı keyfiyyetler vukua gelmişti. Lâkin şimdi siz her bir şeyin hakikatini bildirmekte olduğunuzdan Fransa canibinden dahi sem'-i kabul ile istimâ' olunmakta olmakla inşaallahütealâ me'mul ederim ki bundan böyle Devlet-i Aliyye mesalihi yoluna giderek muhalifin zümresi dahi fesada fırsat bulamaz, vadisinde itnab-ı kelâm edüp taraf-ı bendegânemden dahi izhar-ı mahzuziyet olunduktan sonra bu bakayanın afvi hususunu Dersaadetten elçi Amiral

Roussin dahi yazmış ve Lord Ponsonby [1] tarafından İngiltere devletine iş'ar olunduğunu dahi burada olan İngiliz Elçisi [2] ifade etmiş işe de Mehmed Ali Paşa'nın kanğı tarihten itibaren emval-i mîriyenin tediyesine müteahhid olduğu lâıkiyle izah olunmamış olduğundan sizden sual ederim, dimeğin taraf-ı kemteranemden dahi, benim zihnimde kaldığına göre galiba kırk dokuz martı ve elli senesi muharremi itibariyle teahhüd etmiştir, cevabı verildiğini müteakip Devlet-i Aliyyenin tazminat-ı seferiyeden dolayı Rusya devletine olan düyun-ı bakiyesine muahede-i ahîre iktizasınca taksitleri temdid olunmuş ise de aceba mümkün olup da düyun-ı bakiye def'aten tediye olunmak lâzımgelse Silistire kalesinin dahi derhal tahliyesi ahde tevafuk eder mi, deyu istifsar etmekle kal'a-i merkume rehin tarikiyle durmakta olduğundan her ne vakit ifay-ı deyin olursa derhal tahliyesi ahde muhalif olmayup işte bu deynin dahi uzayup kalmasına ve sonradan temdid-i taksit maddesine dahi Mehmed Ali Paşa'nın isyanı cihetiyle Saltanat-ı Seniyyeyi bir takım masarife duçar etmiş ve işbu bakayayı dahi böylece uzatup vermemesi suretleri sebep olmuştur, mülâhaza olduğu halde her maddede şu adamın sebebiyeti müşahade olunur iken şurası gariptir ki kendu sebebiyetiyle zuhura gelen şeylere mücerred mefsedetini tervic için yine kendusi davacılık suretinde görünür, denildikte bunu dahi teslim ile mücavebat-ı meşruhayı mağistroya tekmlen ifade edeceğini ve Saltanat-ı Seniyyenin işbu hakîmane harekât-ı âliyesi Fransa'nın bais-i memnuniyeti olacağını irad ve ifham etmiş olduğu.

Bu defa Dersaadetten vurud eden Takvim-i Vekayi nüshasında Üskü dardan از تکمید [3] kadar nümune şeklinde yollar tesviye ve tanzim ve iktiza eden postahaneler vesair edevat-ı mukteziyyesi dahi inşa ve tetmim buyurulmuş idüğü muharrer olup malûm-ı âlileri buyurulduğu üzere buralarda bu misillu Civilisation usulünün müteferriatından addolunarak her kese hoş görüldüğünden mücerred ilânına vesile olmak için mumaileyh Monsieur Désages ile mülâkat olundukta bilmünasebe ifade olanaarak bu usul-i nafiyanın inşaallahü tealâ Memalik-i Mahruse-i Şahanenin her bir mahallinde tamimi dahi tasmimat-ı seniyye iktizasından olmakla ledel-icab muracaat olunmak için bu maddenin burada düsturül'amel tutulan nizamnamesi ita olunur ise mahzuziyet-i âliyi mucib olur, denildikte bu hususa teşebbüs buyurulduğunu tahsin ve sitayiş ile taraf-ı âcizanemden bir müzekkire ile inha olduğu halde mahsusen kaleminden ihrac ettirilerek ita olunacağını ifade etmiş olduğundan taraf-ı kemteranemden dahi bu babda müzekkire itasını ben dahi tasavvur etmiş isem de geçende

[1] — İngiltere'nin İstanbul sefiri

[2] — Lord Granville

[3] — İzmit.

verilen müzekkire-i mufassalânın henüz cevab-ı tahrirîsi zuhur etmediğinden bu hususu şifahen söylemeğe karar vermiştim, denilerek zımnen mukaddemce Mısır valisinden dolayı verilen müzekkire-i malûmenin cevabı araştırılmış olmakla mumaileyh cevabında müzekkire-i mezkûre henüz ministrolar beyninde kıraat olunarak her bir iş'aratınız takdir olunmuş ise de müteakiben ministroların tebeddülâtı fırtınası zuhur etmiş olduğundan cevabına vakit uyamadı, yollu pek çok itizar edüp her ne ise kulu-nuzun eğerçi posta maddesinden dolayı nizamname istemeğe memuriyetim olmadığından tahriren taleb etmeklik icab etmez gibi ise de müzekkire itası keyfiyetinin daha ziyade ilânına sebep olacağından derhal bir müzekkire tahrir ve ita kılındığı.

Buraya vurud-ı âcizanemden beru tebaa-i Devlet-i Aliyyeden Mema-lik-i Mahrusa-i Şahaneye ve mahâll-i saireye gidenlere usul-i cariyeye üzere canib-i sefaretten pasaport kâğıdı ita ve sair düvel-i müte-hâbbe tebaasından olup da memalik-i islâmiyyeye gitmek isteyenlerin ve yine Devlet-i Aliyye tebaasından olarak buraya vurud edenlerin yedle-rinde bulunan pasaportları dahi rü'yet ve imza olunmakta ise de bu ta-rafa âmed-şüd etmekte olan Mısırlılar Saltanat-ı Seniyye sefarethanesine kat'â nigâh etmeyüp hususiyle burada bulunan Mısırlıların nazırı ma-kamında olan Emin Efendi dedikleri hain ise pek balâ-pervazlık ederek hatta mukaddemce hak-i-pay-i hazret-i seraskeriye [1] iş'ar olunduğu üzere Mısırlı takımından taraf-ı Devlet-i Aliyyeye iltica edüb bu defa Dersaadete gönderilmiş olan Ahmed Efendiyi bir kaç kere haps ettirmek gibi evza-ı barideye dahi cesaret etmiş olduğundan veliyy-i nimet-i âlem ve şehinşah-ı İskender - hadem efendimiz hazretlerine olan tâbiyetlerini kendülerine bildirmek lâzım olduğuna binaen bu defa Monsieur Désages ile mülâkat-ı ubeydânemde bu keyfiyet nazikâne açıldıkta vâkıa anlar dahi Devlet-i Aliyye tebaasından olmalarıyla azimetleri vukuunda beherhal canib-i sefa-retten pasaport almaları iktiza eder, diyerek muvafakat göstermiş oldu-ğundan maslahati kavileştirmek için bu babda bir müzekkire-i resmiyye dahi verilmiş olmakla müzekkire-i mezkûre ile posta nizamnamesine dair verilen müzekkirenin suretleri manzur-ı âlileri buyurulmak için takdim olunmuş iduğı.

Evvel ve âhir malûm olduğu üzere Fransa bütün bütün Mısır taraf-tarı gibi iken mücavebat-ı meşruhadan anlaşılacağı vechile Mehmed Ali hak-kında söylenen sözleri tasdik ve itiraf suretinde olmaları ve alelhusus Mısır valisinin burada bulunan âdemleri Fransa'nın evvelki usulüne istinat ile hayliden hayli bâlâpervazlık göstermekte ve bunların haklarında mu-

[1] — Husrev Paşa

kaddemleri ziyadece sahabet ve riayet muamelâtı icra olunduğu anlaşıl-
makta iken şimdi anlardan birinin azimet-i vukuunda taraf-ı çakeranemden
pasaport itasına muvafakat göstermeleri ve şu esnada Fransa vükelâsının
ve sair bazı muteber âdemlerin taraf-ı Saltanat-ı Seniyyeye ziyadece ibraz-ı
hulûs ve mahabbet vadisinde olmaları Mehmed Ali'nin ahval-i fasidesini
gereği gibi anlıyarak yüz çevirmiş olmalarına emmârat-ı kaviyye demek
olarak bundan başka Fransa'nın bazı aşağı boy âdemleri beyninde bile
Mehmed Alinin işâa eylediği şeyler yalancı Civilisation demek olduğu
anlaşıldı; anın işi zulm ü taaddiden ve fukarayı yakup yıkmaktan iba-
rettir, lakırdıları dahi câbecâ tefevvüh olunmağa başlamış olduğundan
bundan böyle dahi bittedriç Devlet-i Aliyyenin mehâsin-i âmaî-i seniyyesi
ve Mehmed Ali'nin ef'al-i seyyiesi ile ahalinin kulakları dolduruldukça
ve Fransa vükelâsına dahi bir tarafa dokunulmaması gözetilerek bazı
zihinlerine tesir edecek sözler söylendikçe inşaallahü tealâ Mehmed Ali'nin
haysiyyet-i kâzibesinden nez' ü tenzili eltaf-ı ilâhiyyeden memûl idüğü; ve
Cezayir maslahatının dahi sırası gelmiş gibi olduğundan atufetlû Namık
Paşa Hazretleri tarafından müterakkıb olduğum cevapnamenin vuruğunda
bitevfikihi tealâ ilân-ı memuriyete mübaderet olunmak üzere tasdim kılın-
makta olduğu.

Mukaddem ve muahhâr hak-i payi veliyyün-niamîlerine beyan ve iş'ar
kılındığı vechile burada olan Rusya Elçisi cenaplariyle mahremane muha-
bere usulü iltizam olunmuş olduğundan bu defa dahi Mısır bekayasının
şu şartlar ile afvi hususunda müsaade i seniyye-i Hazret-i Şehinşahî erzan
buyurulmuş olduğunu mutazammin Dersadetten tahrirat vurun etmesiyle
Monsieur Désages'a resmen ifade olunarak Saltanat-ı Seniyyenin bu hu-
susta dahi zuhura gelen fütüvvet-i aliyyesine mütekabil Düvel-i Fahîme ta-
raflarından dahi şöyle böyle muamele olunmalıdır, gibi bazı sözler söy-
lenildi; mumaileyh dahi sem'-i kabul ile istimâ' ederek Umur-ı Ecnebiyye
nazırına tebliğ edeceğini söyledi, vadisinde haber gönderilmekle E'ci-i
mumaileyh dahi izar-ı mahzuziyet ederek taraf-ı Devlet-i Aliyyeden tamam
hakîmane hareket buyurulmuş olduğunu ve Mehmed Ali hakkında evvelki
itikatlar değişmekte ve eyalât-i mülhaka dahi tezayüd-i kuvvetini mucib
olunarak bilâkis inşaallahü tealâ izmihlâline sebep olacağı anlaşılmakta
olup hususiyle kendüsi dahi pir-i natüvan olmasıyla kariben geberdiği halde
vaz'etmiş olduğu usul pâyardar olmayacağından Devlet-i Aliyye bitevfikihi
tealâ kolaylıkla vasıl-ı matlûb olacağı ve Mısır maddesine dair vukuat
Fransa tarafından kendüsüne ifade olunmakta olduğundan kendü tarafın-
dan dahi Dersaadette olan Rusya Elçisi Monsieur Bouteneff canibine ya-
zılmış olduğunu ihbar etmesiyle mücerred malûm-ı âlileri buyurulmak için
iş'ara mübaderet kılındığı.

Burada bazı muteber gazetelere müteallik bir rabitalı âdem olup anın işi gazetelere yazılacak şeyleri yirmi dört saat evvel hülâsa vechile tahrir ederek kendüsünün ülfet ve rabita hasıl ettiği bazı elçilere ve buranın ministrolarına irsal ile eğer kendü devletlerinin usulüne mühalif bir şey görülür ise ol fıkranın külliyyen ihraç veyahud tadil ve tahfif olunmasını ihtar eylediklerinde iktizasına sa'yetmek ve bazı münasip şeyler verildiği halde anları müteallik olduğu gazetelere derc ettirmek suretleri olmağla Général Guilleminot vasıtasıyla mersum celbolunup eğerçi kendüsüne verilecek mahiyenin kat'ı ve tanzimi Général-i mumaileyhin reyine havale olunmuş olduğundan henüz mikdarı malûm olmamış ise de mersum ile usul i meşruha üzere mukavele olunarak birkaç gündenberü külle yevmin birer hülâsa kâğıdı gelmek ve bazı icabeden şeyler kendüsüne ihtar olundukça iktizasını icra etmekte olup bu defa Takvim-i Vekayi nüshasında münderic olan postahaneler inşası ve Devlet-i Aliyye donanması talimi hususlarının neşri dahi münasip mutalâa olunduğundan kulunuzun fransıza okumakta olduğum hoca marifetiyle ol maddeler Avrupalunun zihnine tesir edecek surette fransızcaya çarçabuk tercüme olunarak hülâsacı vasıtasıyla Débats ve Moniteur gazetelerine yazdırılmış ve mukaddemce hak-i pay-ı âlilerine iş'ar olunduğu üzere Dersaadette hastalık lakırdısının imtidadı buraca bazı tarîzâtı müstelzim olduğundan hastalığın külliyyen indifai derc ettirilmiş olmağla zikrolunan gazetelerin ol mahallerine mim vaz'olunarak manzur-ı veliyy-ün-niamîleri buyurulmak için takdimine mücaseret olunduğu ve bu keyfiyetler mukaddemce celbolunan gazete kalemcisi marifetiyle diğer bazı gazetelere yazdırılmış ise de tasdiden ihtirazen anların takdiminden sarf-ı nazar kılınmış olduğu ve iş'arat-ı sabika-i âcizanem üzere Devlet-i Aliyyenin amal-i hasenesi alehusus Mısır bekayasının afvi keyfiyeti mukaddemat-ı münasibe ile Takvim nüshalarına yazılıp da peyapey fransızcası buraya irsal ile burada dahi gazetelere derc ve işâa olundukça inşaallahu tealâ pek çok tesirâtı müşahede olunacağı beyaniyle.

Ber minval-i muharrer Monsieur Désages ile mücavebat vukundan sonra Mısır maddesinden dolayı evvel ve âhır vâkı olan tebliğat ve ifadatın cevab-ı resmîleri baştercüman Jouannin vesatatiyle yine tacil olunmuş olduğundan bu defa Umur-ı Ecnebiyye Nazareti tarafından getirdiği haberde mukaddem verilen müzekkire resmî olmadığından cevab-ı tahrirîsi verilmek iktiza etmemiş ise de harf beharf mutalâa olunarak Saltanat-ı Seniyyenin usul-i hasenesi ve Mehmed Ali'nin su-i ef'ali Fransa'nın biletraf malûmu olup bu kere Monsieur Désages tarafına vakı

olan ifadat-ı resmiye dahi Devlet-i Aliyyenin menviyyat-ı hayriyyesini te'yid etmiş olduğundan bundan böyle Saltanat-ı Seniyye masâlihine kemaliyle dikkât ile bakılarak Mehmed Ali'nin icra-yı taahhüdât ve ifa-yı resm-i ubudiyet hususlarında sıkıştırılacağını resmen ihbar eylediğini tebliğ eylemiş olmağla malûm-ı valâ-yı veliyy-ün-niamîleri buyurulmak için iş'ara muba deret edilmiştir.

XI

Atebe-i bülend-mertebe-i veliyy-ün-niamîlerine maruz-ı çaker-i kemîneleridir ki [1]

Geçenlerde hak-i-pay-ı veliyyünniamîlerine beyan ve iş'ar kılındığı üzere Cezayir hususunda İngilterelünün menviyyatı bilinmek pek münasip mutalâa olunarak bu hususa dair mesmuat ve tahkikatın iş'arı atufetlu Namık Paşa hazretleri bendelerine yazılmış olduğundan bu def'a bu husus için İngiltere Umur-ı Hariciyyesi Naziriyle vakı olan müzakeratını mütezammin vurud eden cevapnamesinin hâlli manzur-ı âlileri buyurulmak için savb-i valâ-yı mün'imanelerine takdim kılınmış olmağla mutalâasından malûm-ı veliyy-ün-niamîleri buyurulacağı vechile İngilterelü bu maddede gevşek davranacak gibi görünür ise de yalnız anların sözüne bakılıp da maslahattan geru durulmak iktiza etmeyüp fakat Paşa-yı mumaileyh hazretleri bendelerinin iş'arı üzere şu Mısır maddesi henüz meydanda iken Cezayir maslahatına şurû olunmasının vakıâ mazarratı melhuz olmak ve elhaletühazihi Fransa Umur-ı Ecnebiyesi Nazırı dahi merkez-i memuriyetinde bulunmamak hasebiyle zarurî taahhur olunmakta ise de bitevfikihi tealâ sırası düşürüldüğü gibi icab-ı halin icrasına mubaderet kılınacağı beyaniyle takdim-i arıza-i ubeydaneme ibtidar kılındığı inşaallahu tealâ muhat-ı ilm-i âlileri buyuruldukta emru ferman hazret-i men leh-ül-emrindir.

15 receb 50 (17. XI. 1834)

Mustafa Reşid

XII

Atebe-i bülend-mertebe-i veliyy-ün-niamîlerine maruz-ı çaker-i kemîneleridir ki [2]

Diğer maruzat-ı ubeydanem huruf-ı mahude ile yazılarak posta ile irsal olunmak üzere iken mumaileyh Namık Paşa Hazretleri bendeleri tarafından tahrirat vurud ile mealinde bu def'a mahsusan kuriyer [3] ihrac

[1] Başvekâlet Arşivi, Mesail-i Siyasiye, Fransa kartonu (1—2)

[2] Bu ve XI numara ile gösterdiğimiz vesika aynı kâğıda yazılıdır.

[3] Courrier

edeceği cihetle taraf-ı çakeriden dahi gidecek maruzat var ise ana verilmesi iş'ar olunmuş olmağla maruzat-ı mezkûre tevkif ve emniyet cihetiyle işbu arıza-i kemteranem dahi âdî yazı ile tahrir olunarak kuriyerin vurduna terakkub olunmakta olduğu halde burada Nemçe devleti Büyük Elçisi [1] vizite için nezd-i çakeriye vurud ile bazı musahabat-ı resmîyyeden sonra taraf-ı Saltanat-ı Seniyyeden Mehmed Ali üzerine hareket tasmini olup olmadığını sual etmesiyle taraf-ı çakeriden dahi Fransa vükelâsına îrad olunan kelimata muvafık olmak üzere Mehmed Ali Paşa her vechile edebini takinup taahhüdât-ı vakıasını dahi îrad eylediği halde taraf-ı bâhir-üş-şeref-i Devlet-i Aliyyeden hareket buyurulacağını akıl kesmez ise de kendüsü böyle serkeşane tavırlarını bırakmayup da ifa-yı taahhüdâtta dahi yine taallül ve teahhur edecek olur ise ol vakıt Saltanat-ı Seniyyenin irade-i aliyyesi dahi başka surette olmak iktiza etmez mi, denildikte teslim ederek Mehmed Ali tarafından istiklâl dâva-yı batılı zımnında Avusturya ve Fransa ve İngiltere devletlerine ne vechile müracaat ve iltica olunduğunu ve Avusturya devleti tarafından cümleye müsabakat ile derhal cevap-ı red verilüp fakat devlet-i müşarünileyhanin bulunduğu mevki-i coğrafisi iktizasınca Mehmed Ali'ye pek de tesir-i kelâmı olamayacağından ziyade tehdidat gösterilmemiş ise de doğrusu Fransa ve İngiltere devletleri dahi bu babda Saltanat-i Seniyyeye kemal-i dostî ve safvet iltizamıyla herifi ziyade ihafe ile bayağı kolunu ve kanadını kırmış olduklarından şimdilerde serkeşlik etmesi memul olmadığını uzun uzun söyleyerek her ne sebebe mebni ise Fransa devletinin Devlet-i Aliyyeye olan dostluğu bahsinde biraz ıtnab-ı kelâm etmiş olmasıyla taraf-ı ubeydanemden dahi Devlet-i Aliyyenin dost-ı hakikîsi olan Avusturya devletinden her halde memul-i âlisi şu vechile bu vechile olup eğerçi Fransa ve İngiltere devletleri dahi şu hususta usul-i düvel ve hukuk-i milel iktizasınca hareket etmiş iseler de bu def'a kangı taraftan ibtida hareket vaki olur ise düvel-i bahriyye ol tarafın aleyhine hareket eder, demeleri muhlisinizin pek gücüne gitmiştir; ve bir de Mehmed Ali'nin istid'a kâğıdı ve ana verilen cevap sureti Londra'da Namık Paşa Hazretlerine gösterilmişken burada ministroların tebeddül ve birbirini müteakib istifaları gailinden midir, yoksa Mehmed Ali taraftarları ziyadece bulunduğuandır mıdır, nedir, evrak-ı mezkûrenin taraf-ı âcizaneme irae olunmaması dahi acib görünmüştür, denildikte Elçi-i mumaileyh Fransa ve İngiltere devletleri tarafından Mehmed Ali'ye reddi mütezammin verilen cevaplara vakıf olmuş olduğundan anlarda tehdidat yalnız Mehmed Ali'ye münhasır ise de şu aralık muharebe vukuunu tecviz etmediklerinden Devlet-i Aliyye canibine dahi ol vechile lisan kullanmış olduklarını ve İngiltere ministroları

[1] Comte Apponyi

usul-i kadîmeleri iktizasınca politika maslahatlarını açıktan açığa rü'yet edegeldiklerinden orada o misillü evrak gösterilir ise de Fransa ministroları anın aksine olarak politika umurunu ziyade ketm ü ihfa edegelüp ezcümle bu mekule evrakı irae etmek ve hele sened ittihaz olunacak şeyleri tahriren beyan etmek usullerine muhalif olmasıyle zikr olunan kâğıdların irae olunmaması bundan iktiza edeceğini bil-irad avdet etmiş olup her ne ise işbu arıza-i ubeydanemin tarihi günü Paşa-yı mumaileyh Hazretleri bendelerinin iş'ar eylediği kuriyer zuhur ederek taraf-ı çakeriye getürdüğü tahriratta kuriyerin sebep-i ihracına dair bir şey yazılmıyarak fakat Mısır bekayasından sarf-ı nazar ile sene-i cedîde emval-i mîriyesinin tediyesi ve Rakka eyaletinden el çekmesi mazmununda Mısır valisine ferman-ı âli irsal buyurulmuş olduğu haberini Dersaadette olan İngiliz Elçisi devleti tarafından mahsus kuriyer izamiyle iş'ar eylediği ve bu def'a İngiltere vükelâsının dahi tebeddülâtı cihetiyle Cezayir maslahatının orada mahkmesi açılacağı keyfiyatı muharrer olmağla Paşa-yı mumaileyh Hazretleri bendelerinin iş'arı vechile Mısır bekayasının âfvi takdirinde mücerred Arabistanın fukarâ ve zuafâsına merhameten müsaade-i seniyye erzan buyunulduğu Takvim-i Vekayi nüshasına derc ettirilerek fransızcası bu tarafa ve Londra'ya irsal buyurulup da herkese ilân ve işâa olunsa ve buranın gazetelerine dahi nakl ü hikâye tarîkiyle yazdırılrsa ve bu sırada ministrolara dahi işte Saltanat-i Seniyye tarafından bu hususta dahi şöyle böyle müsaade buyuruldu; artık Mehmed Ali Paşa dahi me-rasim-i ubudiyet ve şükr-güzarîyi kemayenbağî ifa etmek ve bu suretler bu taraflardan dahi kendüsine bildirilmek lâzımgelmez mi, yollu söylenilse bazı güne faidesi melhuz idüğü ve Paşa-yı mumaileyh Hazretleri bendelerinin suret-i iş'arına nazaran Mısır maddesi bitmek ve Cezayir maslahatının dahi sırası gelmek iktiza edeceğinden inşallahu tealâ icab-ı hal ve maslahata göre hareket olunarak ifa-yi memuriyete sa'y ü ikdam olunacağı bimennihî tealâ muhat-ı ilm-i veliyy-ün-niamîleri buyuruldukta her halde emr ü ferman hazret-i men leh-ül-emrindir.

17 receb 50 (19. XI. 1834)

Mustafa Reşid

XIII

7 Ş 50 tarihiyle Atufetlu Namık Paşa Hazretleri bendelerine yazılan mektub-ı çakerinin suretidir [1]

İşbu receb-i şerifin üçü (5. XI. 1834) tarihiyle müverrehan irsal buyurulan tahrirat-ı behiyyeleri vasıl olarak meal-i hakayik-iştimali rehîn-i iz'an-ı

[1] Başvekâlet Arşivi, Mesail-i Siyasiye - Fransa kartonu (1-2); 34 numaralı İrade melfuflarından üzeri hallolunmuş şifre olup halli ayrı bir kâğıd üzerinde de mevcuttur. Bu-

bendegânem olmuştur. Mezaya-yi iş'ar-ı samilerine nazaran Duc Wellington takımının üç dört mahdan ziyade İngiltere ministroluklarında durmaları me'mul olmadığından şu fırsat zamanı elde iken heman Cezayir maslahatına şurû ve mübaderet olunması hayırlı görünüp kulunuzun mutalâât-ı acizanem dahi aynıyle bu merkezde olarak fakat mukaddema taraf-ı âlilerinden iş'ar buyurulduğu ve evvel âhır Rusya Elçisi cenapları tarafından dahi ihtar olunduğu vechile şu Mısır maslahatının neticesi tebeyyün etmeksizin Cezayir maddesine başlanması vâkıâ münasip görünmeyüp eğerci buradan ve İngiltereden gönderilen tenbihat-ı şedideye nazaran Mısır valisinin musirrane hareket etmesi melhuz değil ise de böyle umur-i nazikedde merasim-i ihtiyatiyeye kamal-i riayet lâzımeden olduğuna ve Mehmed Ali'ye bu taraftan tenbihat irsali heman kırk güne karib müddet olduğundan bundan sonra her ne kadar uzasa yedi sekiz güne kadar cevabının vurudu me'mul idüğüne binaen eğer şu günlerde herifin edebini takındığına dair bir cevap gelür ise artık maslahatın bir ilişik yeri kalmıyacağından bimennihi tealâ hulûlü tekarrüb eden Leyle-i Berat-ı mağfired âyâtta dergâh-ı ulûhiyyete iltica ve her halde tevfiyat-ı samedaniyyeye istinad ü ittikâ olunarak heman ertesi günü ilân-ı memuriyete mübaderet olunması ve burada işin gelişine göre evvel emirde şifahen ve yahut tahriren velhasıl her ne vechile maslahata teşebbüs olunur ise taraf-ı valâlarından dahi ana göre himmet ve inayetleri mebzul buyurulmak üzere keyfiyet derhal taraf-ı devletlerine iş'ar kılınması tasmin kılınmış olmağa inşaallahü tealâ avn ü tevfiyat-ı cenab-ı Bari ile her ne suret zuhur eder ise çarçabuk savb-i samilerine bildirileceği ve Cezayir maddesinin nemçeluya dahi dokunur yeri olduğundan bu babda Nemçe devleti tarafından dahi davacılık olursa faidesi olacağına ve Prince Metternich tarafından bu hususlardan dolayı tavsiyeyi şamil Duc Wellington'a mektub irsali dahi menfaattan hali olmayacağına mebni bu maddenin taraf-ı valâlarından ve savb-i ubeydanemden Dersaadete iş'arı dahi mutalâât-ı seniyyeleri iktizasından olarak vâkıâ bu misillu hususattan bazı münasebeti olan devletler taraflarından dahi muavenet-i kavliyye vukuu tesir ve faideden hali olmayup fakat bu hususun Dersaadete iş'arıyla makam-ı valâ-yi Riyasetten Nemçe Elçisine ifade buyurularak oradan Avusturya devletine ve devlet-i müşarünileyha canibinden dahi Londra'da ve burada olan Elçilerine talimat gönderilmesi ve istenilecek mektubun gelmesi bir kaç mahâ mütevakkıf olduğundan Cezayir maslahatı anların husulüne değin tehir olunmak lâzımgelse ol vakit Duc Wellington takımı elden çıkarılmış ve

nun üzerinde: [Âmedci Bey Efendi kullarının huruf-ı mahude ile şaban-ı şerifin yedisi (9. XII. 1834) tarihiyle müverrah Namık Paşa bendelerine gönderdiği mektubun suretidir] ibaresi yazılıdır.

fırsat mevsimi kaçırılmış gibi olacağı cihetle ana intizar olunmak icab etmez ise de netayic-i ahval şimdiden pek de malûm olamayacağından böyle maslahatları daima etraflı tutmak lâzım ve münasib olmağla suret-i iş'ar-ı valâları hikâye olunarak husus-ı mezbur taraf-ı çakerîden hak-i pay-i Hazret-i Riyasetpenahîye [1] inha olunmak üzere olmağla taraf-ı valâlarından dahi tahrir ve iş'ar buyurulmak lâzımgeleceği ve iş'ar-ı samileri muktezasınca taraf-ı devletlerinde olan talimat-ı seniyyede Cezayir maslahatı hakkında evvel emirde İngiltere tarafından alenen davacılık olunmaması fıkrası şayet Fransa'nın ruûnetlerini müstelzim olmak mutalâasına mebni olup İngilterenin bu babda iddia-yi aleniyyesi dahi taraf-ı devletlerinden ifade-i resmiyye ile hasıl olacak şey olarak şimdiki hâlde ise şimdiden canib-i valâlarından İngiltere vükelâsına mingayri resmin irad-ı mekâl buyurulmak yani Cezayir maslahatında Saltanat-ı Seniyyenin hukuk-ı sarfhası şöyle böyle olarak Paris'te olan refikimin bu günlerde Cezayir maddesine mubaşeret melhuz ve İngilterenin dahi bu hususa her hâlde muavenet ve muzaheretleri memul olmağla bundan sonra icab ederse resmen dahi İngilterenin muavenetini talep edeceğimdir, yollu kelimat ile zamirleri istikşaf olunmak suretlerine talimat-ı seniyyenin mesağı olup hususiyle zat-ı meâli-simatlarının me'muriyyet-i behiyyelerine dair ve sair kâffe-i mesalih-i Saltanat-ı Seniyye hakkında sa'y ü ikdam ve iltizam-ı mâlâkelâmları dahi müberhen ve müsellemler olduğuna ve bu günlerde İngiltere vükelâsının ve lâsiyyema cümlesinin müdiri olan Duc Wellington' un şu hususla zamirleri istikşaf buyurulması ve bir taraftan gayrete götürülmesi vacibat-ı umurdan idüğine binaen mukteza-yi fetanet-i kâmilê ve inayet-i aliyyeleri üzere husus-ı mezbura sarf-ı himmet buyurularak bir taraftan mesmuat-ı seniyyelerini tahrir ve iş'ara ve bir canipten dahi Mısır maddesine dair ol tarafın kelâm ve niyyetlerini ve geçende iş'ar buyurulan hususa dair tutulacak usul ve tedbiri beyan ve izbara himem-i seniyyeleri şayan buyurulmak niyaz-ı kemteranem idüğü ve حسون الدغيسي Efendi bendelerinin Cezayir maslahatına teşebbüs olunduğu esnada burada lüzumu olacağından bir an akdem irsali inayet-i aliyyelerine mütevakkıf mavaddan olduğu beyaniyle arıza-i âcizanem terkîm ve takdimine ibtidar kılınmıştır.

[1] O tarihte Reisülküttâb, Âkif Efendi (Paşa) idi.

XIV

Âmedci Bey bendeleri tarafından Namık Paşa'ya yazılan cevabnamenin hallidir [1]

Bu def'a şabanın on sekizi (20. XII. 1834) tarihiyle irsal buyurulan kermname-i valâleri vasıl-ı dest-i bendegânem olup meal-i samisinden müstefad olduğu üzere tasmîmat-ı malûmelerine teşebbüs ederek Duc Wellington cenaplarına müzekkire ita buyurulmuş ise de mukaddema Mehmed Ali'ye Berr-i Şam eyaletlerinin tevcihinde Fransa devleti tavassut ederek senedat mübadele olunduğu mesmû-ı âlileri buyurulmuş olduğundan bu babda malûmat-ı çakeranemin iş'arı irade buyurulmuş olmağla şu vechile beyan-ı hale ibtidar olunur ki malûm-ı âlileri buyurulduğu üzere Damad-ı Hazret-i Şehriyârî ve Müşir-i Tophane-i Âmire Devletlû veliyy-ün-niam Halil Rifat Paşa Hazretlerinin Mısır'a teşriflerinde Mehmed Ali'ye Sayda ve Tarablusşam eyaletlerine Kudüs ve Nablus sancaklarının ilhaken (علا) tevcihine müsaade-i seniyye-i hazret-i Padişahî erzan buyurulduğu ol vakit isal olunan mubarek Hatt-ı Hümayun-ı cenab-ı tâcîdarîde mûnderic olup Mehmed Ali ise hırs-ı pîrî ve tama-ı tâbiîsi cihetleriyle adem-i kanaat sureti izhar ve Şam ve Halep ve Adana eyaletleriyle İçel ve Âlâiye sancaklarının tevcihine ısrar ederek bir çok mubahasat ve münakaşattan sonra naçar vuku-ı hali Dersaadete iş'ar olunmuş olduğundan ol vakit henüz Dersaadete gelmiş bulunan Fransa Elçisi Amiral Roussin bu maddeye arz-ı tevassut ile Mehmed Ali'yi berminal-i meşruh Sayda ve Tarablusşam eyaletleri ve Kudüs ve Nablus sancakları ile ikna ve irza edeceğini mübeyyin taraf-ı Devlet-i Aliyyeye bir sened-i resmî vererek bir suretini dahi mahsusan Aide de Camp'ı [2] ile İskenderiye'ye göndermiş ise de herif davasında ısrar ile Aide de Camp-ı mersumu iade etmiş ve çaker-i kemînelerinin müşarünileyh Halil Paşa Hazretlerinin maiyyetlerinden Dersaadete avdetim [3] dahi ol vakitte vukubulmuş olup o esnada vermiş olduğu sened-i resmînin ahkâmını icra eylemesi Makam-ı Valâ-yı Riyasetten Elçi-i mumaileyhe ifade buyuruldukça Rusya devleti sefinelerinin gelmesini vesile-i taallül ederek ifa-yi taahhüd edemediğinden sened-i mezkûrun hükmü kalmamış ve müteakı-

[1] Başvekâlet Arşivi, Sandık 153, karton 3—35 numaralı evrakın melfûflarından şifre halli.

[2] Yaver-i harp

[3] Reşid Bey (Paşa), Konya muharebesinden sonra Hali Rifat Paşa ile birlikte, Babâlinin tekliflerini götürmek üzere Mısır'a gitmiş, Mehmed Ali Paşa tarafından bu tekliflerin reddi üzerine yalnız olarak İstanbul'a dönmüştü.

ben kulunuzun Kütahya'ya memuriyet-i âcizanemde [1] Fransa maslahat-güzarlığından münfasilen Dersaadette bulunan Monsieur de Varennes se-fâret canibinden Kütahyaya gönderilmiş ise de bir gûne tevassut-ı resmîsi olmayarak fakat bazı tehdidat ve tenbihat zımında izam olunmuş vel-hasıl Mehmed Ali'ye ve oğluna ilhak olunan elviye için hiç Fransa devletinin vesatat-i resmîyesi olmayarak berkaide mênâsıb-ı saire misillü avatıf-ı aliyye-i hazret-i şahânedên tevcih buyurulmuş olduğundan bu bab-da resmen davâya ne Fransalunun ve ne sair devletlerin istihkakları ol-mayacağı ve taraf-ı âlilerinden berminval-i muharrer i'ta buyurulan müzek-kirenin sureti iş'ar-ı samileri üzere canib-i ubeydaneme irsal buyuruduktan sonra burada dahi isr-i devletlerine iktifa (اقتفا) olunmak lâzımgeleceğinden müzekkire-i mezkûrenin hîn-i itasında Duc Wellington'un ne surette ifadesi vukubulmuş ve tavr u niyeti nasıl anlaşılmış ise bu keyfiyyetlerin dahi be-yan ve tahriri mütevakkıf-ı inayet-i aliyyeleri olduğu ve Cezayir madde-sine dair bu tarafta vukubulan mücavebat mukaddemce savb-i samilerine yazılmış olmasıyla şimdiye kadar bilvusul Duc Willington'a ifade buyu-ruldukta vaki olacak cevabı iş'ara inayet buyurulması dahi niyaz-ı kem-teranem idüğü beyaniyle arıza-i âcizanem terkimine ibtidar kılınmıştır.

{Arkası gelecek sayıda}

[1] Mısır kuvvetleri Kütahya'ya geldiği vakit Âmedî Reşid Bey mezkûr kuvvetlerin kumandanı İbrahim Paşa nezdine gönderilmişti.